

XLIX. LETNIK 1929 IV. ŠTEVILKA
LJUBLJANSKI ZVON
 MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

PISATELJU MILANU PUGLJU

J U Š K O Z A K

Bil je slovenski človek, ki je srčno ljubil besedo. Že v rani mladosti je bil rad v knjigi. Razodelo se mu je, da mu je svet fantazije ljubši od vsakdanjega. Mlado, vroče srce je bilo ponosno na svoje sanje, na dar lahkotnega oblikovanja. — Novo mesto mu je bil prvi svet. Takrat so mu bili Kette, Trdina svetniki, ki so imeli zanj znamenja po tihih logeh, doli ob Krki, na Trški gori med zidanicami in sredi žitnih polj. Pesnik Roman Romanov ni ljubil miroljubnih meščanov, ki so še tičali v čitalništvu, iz Ljubljane je prihajal drug veter. Cankarjev nemirni duh je mamil mlade na široko cesto, v nemir, v boleost in hrepenenje. Roman Romanov ni bil tako od sebe «bolan» kot Cankar. Hrepenenje iz večne boleosti mu je bilo tuje; le Cankarjeva ironija ga je priklenila. Bil je dobrodušen človek, spravljiv in nikakor trd ali bojevit, kot so dolenjske grče. Ljubil je dovtipno besedo, preko gorja in trpljenja si je pomagal s humorjem.

Prišel je v Ljubljano in prijel za pero, da bi ga preživljalo. V Ljubljani je bilo takrat živahno literarno življenje, merile so se moči in sile. Po dolgem času se je zopet izkristaliziral suveren umetnik, ki se je vidno ločil od malomeščanstva. Moderne struje v umetniškem svetu so bile v ostrem nasprotju s ponižnim domačim ozračjem. — Pugelj si je izbral Maupassanta izmed starejših in Čehova izmed novejših. Lahkotno pripovedovanje teh dveh ga je mikalo, v globine se ni potapljal. Njegov svet so bili «mali ljudje», ki hodijo «mimo cilja», žive «brez zarje». Toda te zarje niso bile tiste večno s koprnenjem pričakovane zarje novih dni. Bila je le tema, v kateri žive telesno, duševno pohabljeni in zapostavljeni. Do epikurejske slasti jim seže pogled, ne dalje. V Puglju se vedno jasneje izraža potrpežljiva udanost v malenkostno življenje, humor se zabava z grotesko. V snov se ni zaril, ostajal je pri dogodkih.

Tako do svetovne vojne. Takrat je ostal v Ljubljani, osamel v trdi borbi za življenje. Pri klavirju v kinu si je služil kruh ter

spremljal z bridkim razočaranjem življenje v medvojni dobi. Ni se zgražal. Gnusobe in grozote tistih dni ni oblikoval. Opisoval je blato, v katerem se je valjal povprečni človek.

Šele ob materini smrti je srce zakričalo. V avtobiografični črtici «Igra» v zbirki «Črni panter» je izpovedal svojo boleost, katere iz skromnosti ni postavljajl v ospredje.

Še tisti večer, ko je ležala mati na mrtvaškem odru, je igral oficirjem in zabave željnim ljudem v kinu.

«Jaz pa nič drugega pred očmi kakor svojo mater. Vidim jo, kako zadene s sencem ob rob ostre skale. Potem se prevrne v kalno, gnilo vodo tako, da leži vznak. Voda je plitka, glavo drži iz nje, strmi omotena v noč in nese staro velo roko na sence, kamor se je udarila.

Vmes pa valček: Herrein spaziert, herrein spaziert! Jaz pa nič drugega pred očmi kakor nesrečno mater. Vmes pa valček: Buberl kumm drah di um...

Iz oči mi dero solze, moj obraz je spačen.»

Te besede so postale vrhunec njegove plastike.

V trpljenju tistih dni si je nakopal bolezen, ki se mu je kmalu nato jasno razodela. Pugelj je bil miren človek, ki ni poznal bojazni. Takoj je vedel, kako je. Z ironičnim smehljajem se je ves čas poslavljal. Odvadil se je verovati v iluzije, sprijaznil se je z bridko resnico. V taki uri je zapisal v prej omenjeni črtici:

«Moja zver se je pomirila, za uro ali dve je umaknila od prsi svojo tiho, nevidno šapo...

Utrudila me je do konca, moje misli se počasi umikajo življenju, bodočnosti. Ne dozezam več trpljenja, ne dozezam veselja, oddaljil sem se, silno oddaljil od ljudi, od njihovega čuvstvovanja. Osamel sem in osamevam še bolj in bolj. Postal sem top do lepote prirode. Gledam, gledam, zastrmim se nekam, zamislim se, toda v meni skrivaj si želim, da bi bil že seženj nižje, da bi že ležal pod zemljo, večno miren in večno prost te nevidne zveri... Pred smrtjo nimam več straha.

Tako prihajata večer in noč in vse se je končalo. Brez sovraštva sem in brez ljubezni. Vse kar me veže z življenjem, ugaša. A vame prihaja samo nekaj velikega, vse obsegajočega, neskončnega, in to je mir.»

Tako so se glasile njegove besede, s katerimi je upodobil svoj obračun z življenjem.

Mirno se je poslovil od svojega poslednjega dela, od gledališča in režije, ki mu je bila poslednja uteha, poslednje oblikovanje.

Umrli je z jasno zavestjo, s smehljajem in dovtipom na ustih.